

Hamletovská otázka z pohľadu pacienta hospice

doc. MUDr. Miroslav Kala, CSc.

Hospic na Svatém Kopečku, Olomouc – Sv. Kopeček

Ústav ošetrovatelství, Fakulta zdravotnických věd Univerzity Palackého v Olomouci

V duchu hamletovských úvah byl veden rozhovor s 21 nemocnými hospitalizovanými v hospici. Kromě jednoho nemocného pokládali všichni svůj život za absolutní hodnotu. Smysl života spatřovala většina žen v rodinném životě, muži zejména ve zdraví a práci. Víra v Boha nebyla vždy spojena s vírou v posmrtný život. Nikdo z respondentů neprojevil v obecné rovině souhlas s eutanazií.

Klíčová slova: hospic, smysl života, víra v Boha, eutanazie.

„To be or not to be“ quotation from the hospice patient's point of view

21 hospice patients were asked about meaning of their lives. All of them but one valued their individual lives absolutely. For women, the family and children were most important, for men it was health, occupation and work generally. Religious faith in God wasn't always connected with the belief in post-mortal life. Nobody agreed with euthanasia (from the common point of view).

Key words: hospice, meaning of life, Religious faith, euthanasia.

Úvod

Zdravotníci i pastorační pracovníci poskytující péči nemocným, kteří prožívají poslední týdny či dokonce dny svého života, jsou postaveni před nelehký úkol. Osobnost každého člověka je svým způsobem originál vyžadující individuální přístup. Schopnost zvolit optimální způsob vedení dialogu s nemocným není každému dána. Vyžaduje nejen nastudované znalosti, ale také intuici a schopnost empatie. Úspěšnost vynaloženého úsilí je těžko měřitelná, což ztěžuje možnost vyhodnocení případných chyb a komplikuje další profesní růst.

Při každodenním kontaktu s umírajícími jsem se rozhodl získat co nejpřesnější, i když poněkud obecnou představu o tom, jak pacienti hospice nahlíží na život k jehož vrcholu se blíží a co bylo v jejich životě důležité. Domnívám se totiž, že každý, kdo s těmito nemocnými přichází do kontaktu by měl vědět, či přinejmenším tušit, jak tito lidé smýšlejí. Uvědomil jsem si také, že jedním z nejslavnějších výroků ve světové kultuře je věta: „Být či nebýt“.

Hamlet si ve vypjaté životní situaci kladl řadu otázek. Dominantou jeho uvažování byla (zjednodušeně řečeno) základní filosofická otázka, kterou si klade lidstvo od počátku své existence. Hamlet si tyto otázky pokládal v mladém věku. Je zřejmé, že prožil psychické trauma. Ale jeho pohled na život a na svět musel být zcela nutně omezen. Stál teprve na samém úpatí hory zvané život a cesta k jeho vrcholu je dlouhá, plná strádání a snad i radostí. Hamlet vynikal intelektem a intuicí. Byl rozumovou osobností a právě „hoře z rozumu“ se stalo studnou, odkud jeho úvahy vyvěraly.

Porovnáme-li pozici Hamleta, který z úpatí hory vzhlíží k jejímu vrcholu, pak nemocný, který byl

přiját do hospice již na vrchol vyšplhal. Zatímco Hamlet hledal odpovědi na otázky po přečtení první kapitoly svého života, pak nemocný z hospice čte již doslov. Nemocný poznal průběh téměř celé cesty, všechny druhy změn počasí, chůzi po kamení, sněhu i v palčivém slunci. Vidí i to, co zůstává Hamletovi skryto. Zažil situace, o kterých Hamlet snad jen slyšel anebo co Hamlet o životě jen tušil. Nemocný, který leží v hospici ví o svém životě téměř úplně vše. Téměř nic nového se již nedozví (a to nijak nezlehčuji klíčové okamžiky, které má před sebou), a proto je oprávněn hodnotit svůj život zpětně a brát jej jako téměř hotový, téměř ukončený, téměř naplněný. Je v situaci, kdy je oprávněn vyslovovat konečné soudy a formulovat definitivní závěry. Je velmi pravděpodobné, že se během dalšího období o svém životě nedozví nic, co by mělo jeho uvažování vést jiným směrem. Ponechal jsem zde záměrně zcela stranou otázky posledních věcí víry, náhlého obrácení atd. a zaměřil jsem se pouze na otázky v takové podobě, v jaké si je položil hlavní hrdina Shakespearova dramatu:

HAMLET:

*Být, nebo nebýt – to je otázka:
je důstojnější zapít se a snášet
surovost osudu a jeho rány,
anebo se vzepít moři trápení
a skoncovat to navždy? Zemřít, spát –
a je to. Spát – a navždy ukončit
úzkost a věčné útrapy a strážně,
co údělem jsou těla ...*

*Neboť kdo vydržel by kopance
a výsměch doby, aroganci mocných,
průtahy soudů, znesvěcenou lásku,
nadutost úřadů a ústrky,
co slušnost věčně sklízí od lumpů, ...*

Paliat. med. liec. boles., 2010, 3(3): 119–120

*...Kdo chtěl by nést to břímě,
úpět a plahočit se životem,
nemít strach z toho, co je za smrtí,
z neznámé krajiny, z níž poutníci
se nevracejí... (1)*

Metodika

Předmětem studie bylo celkem 21 nemocných hospitalizovaných v Hospici na Svatém Kopečku. Jejich průměrný věk byl 75,6 roku s krajními hodnotami 61 a 89 let.

Podmínkou zařazení do této studie byl celkově dobrý psychický stav, orientace osobou, místem a časem a schopnost vést standardní dialog. Všichni nemocní byli již před zahájením studie informováni o svém pokročilém onemocnění a pravděpodobné špatné prognóze. Nemocní byli ubytováni na jednolůžkových pokojích, což umožnilo vytvořit k rozhovoru klidné prostředí. S nemocnými byl navázán běžný rozhovor, během kterého byl kladen důraz na vytvoření pohodové atmosféry. Dialog neměl charakter formální studie či ankety, ale spíše přátelského setkání. Během něj byly volnou formou položeny nemocnému níže uvedené dotazy. Dotazy nebyly čteny, pouze ústně reprodukovány a mezi položením jednotlivých otázek bylo nemocnému umožněno vést zcela volný hovor. Rovněž bylo snahou dát vlastnímu slovnímu projevu nemocného co největší časový prostor. Klíčové informace z odpovědí byly bezprostředně zaznamenávány a podrobeny souhrnnému zpracování s cílem zmapovat charakter odpovědí v testovaném vzorku pacientů. Následně byly formulovány obecné závěry vyplývající ze zjištěných skutečností. Odpovědi na některé otázky souhrnně vyhodnocovány nebyly. Jednalo se

zejména o dotazy, které měly přispět k navázání kontaktu a usnadnění komunikace.

Položené dotazy:

1. Hlavní životní zaměstnání
2. Vzdělání
3. Počet dětí
4. Stav
5. Převažují v hodnocení Vašeho života pozitivní události a pozitivní pocity nad negativními? Čeho bylo v životě více – toho pěkného anebo těžkého? Podléhal jste někdy v životě pocitům beznaděje?
6. Co bylo Vaší základní životní silou? Co Vás přimělo každé ráno vstát z lůžka? S jakými pocity jste očekával nadcházející den?
7. Jak hodnotíte svět a společnost, ve které jste dosavadní život prožil?
8. Jak z tohoto pohledu hodnotíte soužití se svou rodinou?
9. Spokojenost s péčí v hospici
10. Nejkrásnější životní zážitek (zážitky)
11. Nejtěžší životní zkušenost
12. Spatřujete ve Vašem dosavadním životě smysl? Jaký?
13. Domníváte se, že má životní smysl i život člověka fyzicky postiženého – hendikepovaného (vozičkáře apod.)?
14. Domníváte se, že má smysl život člověka mentálně postiženého?
15. Věříte v Boha?
16. Věříte v posmrtný život?
17. Jaký je Váš názor na eutanazii?

Výsledky

Na otázku po smyslu života odpovědělo celkem 21 nemocných (15 žen a 6 mužů). Odpovědi se velmi lišily v závislosti na pohlaví tázaného. Z celkového počtu 15ti žen uvedlo 8 žen, že je pro ně smyslem života rodina a děti. Z 6ti mužů uvedli jako smysl života zdraví 3 muži a 2 muži práci a zaměstnání. Z 21 tázaných pouze 1 žena uvedla, že chápe život jako přípravu na Věčnost.

V hodnocení nejkrásnějšího životního zážitku se opět objevuje na předním místě rodinný život u 3 žen a u dalších 2 narození dětí.

Pro ženy se stala nejtěžším životním zážitkem ztráta manžela, u mužů pak problémy v zaměstnání (což není způsobeno tím, že by muži snášeli ztrátu životní partnerky lehce, ale skutečností, že

muž – vdovec byl v našem souboru pouze jeden a ovdověl již před mnoha lety).

Ve věcech víry byla uvedena víra v Boha u 13ti žen a 4 mužů. Víru v posmrtný život však potvrdilo z 13ti žen pouze 6 žen.

Zcela v obecné rovině byl učiněn i dotaz na eutanazii. Nikdo z respondentů neprojevil s tímto postupem souhlas. Prožitý život vnímalo jako smysluplnou hodnotu 20 osob z celkového počtu 21 respondentů. Negativní hodnocení života 1 osobou by však bylo možno přičítat i aktuálnímu psychickému dyskomfortu nemocné a týkalo se spíše současnosti, nikoli předchozího života.

Obecně lze soudit, že za smysl života je pokládána láska a to uplatňovaná v rodině, někdy však také ve své transformované podobě v pozitivním vztahu k životu samotnému, k práci či ke zdraví. Z odpovědí pacientů vyzařuje láska k životu, k lidem a k práci nahlížená z pozice moudrosti získané během nesnadných let vcelku dlouhého života.

Víra v Boha není nutně spojena s vírou v posmrtný život. Ze 17ti dotazovaných osob věřících v Boha věřilo v posmrtný život jen 6 a dalších 6 projevovalo v tomto ohledu velkou nejistotu. Ani jeden z respondentů, který se označoval za v Boha nevěřícího nedeklaroval víru v posmrtný život.

Diskuse

Hamletem nastolené otázky jsou aktuální pro člověka dnes stejně tak, jako byly před staletími. Lze souhlasit s názorem jednoho z překladatelů Hamleta Jiřího Joska, že: „My všichni jsme Hamlet“.

V současné době je dáván v médiích velký prostor k vyjadřování názorů různými celebritám. Často jde o herce, zpěváky, sportovce a modelky. Řada z nich je známa spíše skandály ze svého života než přínosem pro společnost a její kulturu. Na křídovém papíře jsou spolu s jejich barevnými fotografiemi vyjadřovány jejich postoje nejen k módě a showbyznysu, ale i k základním životním hodnotám, které bývají v jejich podání velmi často znevažovány a degradovány. Staří a nemocní lidé, kteří díky svým životním zkušenostem dospěli k vrcholům lidské moudrosti nejsou vděčnými objekty ani pro pánské, ani pro dámské časopisy. Jsou upoutáni na lůžko, jejich tváře jsou vráscitě, ústa často bezzubá a bývají velmi často inkontinentní. Jsou vzdáleni dnes tolik propago-

vanému ideálu mládí, síly a krásy. Ale o životě vědí mnoho, jen chybí prostor, ve kterém by byly jejich poznatky a názory sdělovány.

Odpovědi mohou být významně ovlivněny aktuálním psychickým rozpoložením nemocného. Současně je nutné konstatovat, že převádění obsažných slovních formulací do obecných záběrů vyjádřených dokonce v číselné podobě může být ovlivněno subjektivním názorem hodnotícího. Přes veškeré metodické nepřesnosti se domnívám, že práce přinesla určité cenné informace hodnotící myšlenkové tendence vyšetřovaných nemocných.

Je pozoruhodné, že navzdory aktuálně tíživé životní situaci smysl života nacházeli všichni nemocní. Žádný z nich život nepokládal za marný či zbytečný. Nikdo z nich neprojevil žádným způsobem lítost nad svou existencí v tomto světě (jinými slovy nikdo nelitoval, že se narodil), pouze jedna nemocná projevovala lítost nad svou aktuální životní situací vycházející z jejího neutěšeného zdravotního stavu.

Za důležité pokládám zjištění, že víra v Boha nemusí být v těsné souvislosti s vírou v posmrtnou existenci a bylo by tedy chybou, kdyby duchovní zcela automaticky tyto dva postoje v oblasti víry pokládal za nerozlučné. O kladném významu duchovní péče pro nevěřící svědčí věta, kterou pronesla pacientka (povoláním lékařka): „Já jsem tedy ateistka, ale moc pěkně jsem si s ním (s knězem) popovídala“.

Lze se domnívat, že zjištěné závěry mohou přispět k lepšímu pochopení názorů a postojů nemocných v hospici ze strany zdravotnického personálu i pastoračních pracovníků.

Literatura

1. Shakespeare W. Hamlet. Vydání první. Praha: Evropský literární klub a Euromedia Group, k.s. – Knižní klub 2002.

V upravené verzi předneseno na I. česko-slovenské konferenci paliativní medicíny konané dne 12. 11. 2009 v Olomouci.

doc. MUDr. Miroslav Kala, CSc.

Hospic na Svatém Kopečku
Sadové náměstí 24,
772 00 Olomouc – Sv. Kopeček
drkala@centrum.cz

Viac informácií nájdete na

www.solen.sk